KIRJA-
ARVOSTELUJA

Kivitalot tieteen tukena. Yrjö Jahnssonin säätiö 1954–2004

Kivitalot tieteen tukena.
Yrjö Jahnssonin säätiö
1954–2004

Antti Kuusterä. Yrjö Jahnssonin säätiö, Keuruu 2004, 279 s.

Riitta Hjerppe
Professori
Helsingin yliopisto, yhteiskuntahistorian laitos

Teknillisen korkeakoulun kansantaloustieteen professori Yrjö Jahnsson (1877–1936) ja hänen vaimonsa filosofian maisteri Hilma Jahnsson (1882–1975) päättivät omaisuutensa säätiöimisestä kirjallisessa muodossa jo vuonna 1925 tehdessään keskinäisen testamentin. Silloin tavoitteiksi formuloitiin heimoaatteen tukeminen eli etuvartiokansojen toimintaa edistävä työ, Jahnssonien yksityisillä varoillaan perustamansa Helsingin suomalaisen yksityislyseon tukeminen sekä lääketieteellisen ja kansantaloudellisen tutkimuksen tukeminen. Kun oikeusministeriö joulukuussa 1954 vahvisti Yrjö Jahnssonin säätiön perustamisen, tavoitteista oli pudonnut pois heimoaate. Säädekirjan mukaan tarkoituksena oli ”suomalaisen kansantaloudellisen ja lääketieteellisen tutkimuksen edistäminen. Kansantaloustieteen sisällä etusijalla olivat raha- ja palkkateoreettisen tutkimuksen sekä finanssiopin ja talouspolitiikan alueisiin kuuluvat tutkimukset. Lääketieteen tukeminen oli rajattu teoreettisesti tai käytännöllisesti tärkeisiin hankkeisiin. Lisäksi Yrjö Jahnssonin jälkeensä jättämät käsikirjoitukset oli järjestettävä ja säilytettävä tutkijoiden käyttöä varten. Näiden ja muiden käytettävissä olevien lähteiden pohjalta oli säätiön toimeksiannosta laadittava ja julkaistava selvitys hänen tutkimuksistaan, niiden tuloksista sekä hänen mielipiteidensä kehityksestä”.

Useat suomalaiset säätiöt ovat 50 vuotta täyttäessään julkaisseet historiansa. Muista säätiöhistorioista poiketen kirjoittaja dosentti Antti Kuusterä käyttää lähes puolet kirjan sivuista Jahnssonien omaisuuden kartuttamisen ja säätiön omaisuuden hoidon onnistumisen analysointiin. Toisessa puolessa tarkastellaan sitten tavanomaisempaa säätiöhistoriaa, Yrjö Jahnssonin säätiön säätiötoimintaa, joka sekin on ollut monien säätiöiden apurahojen jakotoiminnasta poikkeavaa, aktiivista tiedepolitiikkaa.

Jahnssonit olivat molemmat kotoisin vaatimattomasta taloudellisesta taustasta, vaikka Yrjö Jahnssonin isä olikin väitellyt tutkija. Kuitenkin isän varhainen kuolema saattoi perheen taloudelliseen ahdinkoon. Yrjö Jahnsson lähti akateemisten pyrkimystensä ohella myös liike-

elämään. Aluksi hänen liiketoimensa kehittyivät heikosti, ja epäonnistunut tiilitehtaan perustaminen johti konkurssiin vuonna 1914. Se johti välien rikkoutumiseen moniin akateemisiin ystäviin, jotka olivat henkilökohtaisesti taanneet Jahnssonin lainoja. Jo sitä ennen Yrjö Jahnssonin akateemisen uran edistäminen oli törmännyt pahoihin kiistoihin, kun Jahnsson vasta valituskierroksen jälkeen valittiin Teknillisen korkeakoulun kansantaloustieteen professoriksi vuonna 1911.

Itsenäisyyden alussa Jahnssonit aloittivat liiketoiminnan uudelleen. He alkoivat ostaa Helsingin keskustasta ja läheltä keskustaa vuokrataloja, joissa oli vaatimattomia pieniä asuntoja. Lisäksi hankitut kiinteistöt olivat raskaasti velkaantuneita, jolloin itse kauppahinta oli alhainen. Sotien välisenä aikana asuinkiinteistöjen tuotto sijoitetulle pääomalle oli reilu, ja niinpä varallisuutta – tällä kertaa – varovaisen liiketoiminnan seurauksena alkoi kertyä. Kun Hilma Jahnsson vuonna 1963 oli lahjoittanut käytännöllisesti katsoen kaiken omaisuutensa säätiölle, siihen kuului seitsemän asuinkiinteistöä, palovakuutusarvo 9,8 miljoonaa markkaa sekä Helsingin yksityislyseolta saatavaa 1,6 miljoonaa markkaa.

Kun toisen maailmansodan jälkeen vuokrasäännöstely jatkui vuosikymmeniä, asuinhuoneistoihin sijoitetun pääoman tuotto laski erittäin alas. Hilma Jahnssonin siirryttyä syrjään säätiön johdosta 1970-luvun alussa päätettiin sijoitustoiminnan uudelleen suuntaamisesta. Alettiin hankkia Vallilasta tehdas- ja toimistokiinteistöjä, joita vuokrasäännöstely ei koskenut. Tämän toiminnan seurauksena Vallila alkoi muuttaa luonnettaan entisestä pienteollisuusvaltaisesta alueesta nykyiseksi informaatioja viestintäteknologian, pankkien, tiedemaailman ja järjestöjen alueeksi. Säätiön tavoitteena olivat pitkäaikaiset vuokrasopimukset valtion laitosten tai yritysten kanssa.

Kuusterän mukaan Yrjö Jahnssonin säätiön tavoitteena ei ole taloudellisen tuoton maksimointi vaan pikemminkin alkuperäisen omaisuusmassan reaalisen arvon säilyttäminen ja riskitön kasvattaminen. Silti hän arvioi, että säätiö on onnistunut tässä ”kohtuullisen hyvin, sillä omaisuuden reaalinen arvo on 2000-luvun alkaessa varovaisenkin arvion mukaan yli nelinkertainen Hilman jättämään perintöön verrattuna”. Kun yrityksissä arvioidaan taloudellisen toiminnan tulosta esimerkiksi yrityksen omistajilleen tuottamana korvauksena, säätiössä tällainen ei ole sinänsä järkevää. Kuusterä on päätynyt säätiön tuen jatkuvuuden ja tasaisuuden arviointiin.

Viidenkymmenen vuoden aikana Jahnssonin säätiön vuosittain jakama tuki on reaalisesti yhdeksänkertaistunut. Se ei ole kuitenkaan kasvanut tasaisesti vaan 1970-luvun lopulla säätiö oli vaikeuksissa yhtä aikaa koko kansantalouden ongelmien kanssa. Säätiön ongelmien takana oli lähinnä sen vanhan perinnön, Jahnssonien 1920-luvulla perustaman Helsingin suomalaisen yksityislyseon kehityksen saattaminen kunnialliseen päätökseen. 1970-luvulla koulu siirrettiin maantieteellisesti Helsingin keskustasta Espoonlahteen ja Jahnssonin säätiön vastuulta ensin kannatusyhdistyksen ja sitten Espoon kaupungin hoidettavaksi. Siirtämisvaiheessa Yrjö Jahnssonin säätiö kuitenkin rahoitti koulun kannatusyhdistykselle vielä uuden koulurakennuksen, joka 1970-luvun inflaatiooloissa osoittautui taloudellisesti erittäin raskaaksi.

Yrjö Jahnssonin säätiö on perustettu tukemaan kansantaloustieteen ja lääketieteen tutkimusta. Tuesta noin 2/3 on mennyt kansantaloustieteen tukeen ja 1/3 lääketieteen tukeen.

Alkuvuosien apurahat menivät suomalaisen kansantaloustieteen modernisoinnin tukemiseen, varsinkin ns. O-ryhmälle sekä laudaturtyöpalkintoina jatko-opiskelijoiksi aikoville. Sen lisäksi säätiö lähti aktiivisesti tekemään tiedepolitiikkaa ja asetti tukensa tavoitteeksi suomalaisen kansantaloustieteen tutkimuksen nostamisen kansainvälisesti vertailukelpoiselle tasolle. Sitä on tehty monin eri tavoin. Tutkimusapurahojen myöntämisen rinnalla aloitettiin 1960-luvulla Yrjö Jahnsson Lectures, muutaman vuoden välein kutsuttu nimekäs luennoitsijavieras, ja tätä instituutiota on sittemmin laajennettu käsittämään myös Jaakko Honko Lectures yhdessä Kauppakorkeakoulun tukisäätiön kanssa. Vuonna 1970 käynnistyi professori Jouko Paunion johdolla Rahataloudellisen tutkimuksen työryhmä Helsingin yliopiston, Suomen Pankin ja Yrjö Jahnssonin säätiön tukemana. Myös Paunion ideoimana säätiö järjesti vuosina 1975–1989 tutkijakoulutuskursseja kansantaloustieteen jatko-opiskelijoille ja tuki heidän väitöskirjojensa tekoa. Kursseille kutsuttiin nimekkäitä kansainvälisiä luennoitsijoita. Tällä tavalla luotiin alku suomalaiselle systemaattiselle tutkijakoulutukselle, joka sittemmin jatkui KAVA-koulutuksena opetusministeriön ja Suomen Akatemian tukemana ja on myöhemmin johtanut valtakunnalliseen tutkijakoulutusjärjestelmään myös muilla tieteen aloilla. 1970-luvun lopulta lähtien on maksettu tohtoriopintoja ja viime aikoina myös post doc -opintoja ulkomailla. Muita toiminnan muotoja ovat olleet professoreiden täydennyskoulutuskurssit ja tieteelliset symposiumit. 1990-luvun innovaatioita olivat integraatiotutkimukseen satsaaminen poliittisen päätöksenteon tukemiseksi, lamatutkimuksen käynnistäminen ja huomion suuntaaminen eurooppalaisiin kontakteihin perustamalla Yrjö Jahnsson Award in Economics eurooppalaisille taloustieteilijöille sekä luomalla yhteyksiä eurooppalaisiin tutkimuslaitoksiin.

Lääketieteen tukemisen alalla havaittiin pian, että on etsittävä valtavirtatutkimuksen katvealueita, jotta tuella olisi merkitystä. Tällaisia ovat olleet kansanterveydellinen näkökulma ja psykiatrian tukeminen. Lääketieteessä Yrjö Jahnssonin säätiö on noussut globaalisesti tunnetuksi tekijäksi kansainvälisten symposiumien järjestäjänä.

1970-luvulla säätiö aloitti uutena asiana terveystaloustieteen tieteenalan kehittämisen Suomeen, kun vuoden 1964 sairausvakuutuslaki ja vuoden 1972 kansanterveyslaki olivat johtaneet terveydenhoitomenojen nopeaan kasvuun. Tällöin koko terveydenhoitojärjestelmää jouduttiin katsomaan uudella tavalla. Vastaavalla tavalla kuin kansantaloustieteen jatkokoulutuksen siirtyminen yhteiskunnan vastuulle myös terveystaloustiede on sittemmin otettu yhteiskunnan huoleksi lähinnä Kuopion yliopiston ja Stakesin ja myöhemmin Stakesin yhteyteen perustetun Centre for Health Economics at Stakesin (CHESS) hoidettaviksi.

Lopuksi Kuusterä nostaa esiin erityisesti kahden henkilön suuren panoksen säätiön työn kehittämisessä. Ensimmäinen on L.A. Puntila, joka toimi säätiön hallituksessa ja varainhoitokunnassa aktiivisesti säätiön toiminnan alussa vuosina 1954–1965 sekä uudelleen vuosina 1971–1983. Puntilan aikana luotiin säätiön toiminta- ja hallintomallit sekä uudistettiin säätiön sijoituspolitiikka 1970-luvulla. Toiseksi keskeiseksi henkilöksi nousee Jouko Paunio, joka ei ole koskaan kuulunut Yrjö Jahnssonin säätiön hallintoelimiin, mutta joka on kehitellyt uusia, tärkeitä toimintamalleja säätiön toimintaan ja kansainvälisten suhteidensa avulla saanut merkittäviä tutkijoita tulemaan Suomeen.

Antti Kuusterä on kirjoittanut kiinnostavan historiateoksen, jonka mielellään lukee. Näkökulmat ovat monessa suhteessa uusia ja yllättäviäkin. Vaikka Seppo Zetterbergin monografia *Yrjö ja Hilma Jahnsson* (1982) on olemassa, Kuusterä tuo mukaan paljon uutta kytkemällä Jahnssonien liiketoiminnan ajan muun taloudellisen kehityksen yhteyteen. Hän muistaa tämän päivän globalisaation keskustelun innoittamana korostaa Jahnssonien positiivista suhtautumista kansainvälisyyteen, olivathan he molemmat opiskelleet 1900-luvun alun tavan mukaan ulkomailla.

Lukija saa teoksesta paljon tietoa meille monille vieraan säätiömaailman asioista. Pari taloudellista tai taloushistorian kysymystä jää kuitenkin vastausta vaille. Mikä on ja on ollut Yrjö Jahnssonin säätiön asema tiedettä tukevien säätiöiden joukossa. Kuusterä vertaa muutaman tiedesäätiön apurahojen kasvuvauhtia 1950-luvulta nykypäivään, mutta ei paljasta niiden suuruussuhteita. Toinen vaikeampi kysymys on se, miten kertoa eri aikoina jaetun tuen suuruudesta tämän päivän tai tulevan ajan lukijalle. Nyt Kuusterä käyttää kunkin ajanjakson nimellisiä summia, mutta laskee ne myös tämän päivän reaalieuroina eli muuttaa ne hintaindekseillä tämän päivän hintoihin. Tämä on kiitettävää, mutta ei tunnu kuitenkaan riittävältä, kun ajatellaan, että muun muassa bruttokansantuote ja reaalipalkat ovat myös moninkertaistuneet 50 vuodessa. Jaetun tuen yhdeksänkertaistuminen vuoden 2003 euroina ei kerro koko totuutta. Mikä olisi sopiva vertailutapa tässä?

Antti Kuusterä on tehnyt Yrjö Jahnssonin säätiön historiassa suuren työn, josta säätiö voi olla ylpeä. Kuusterä on haravoinut läpi säätiön arkiston ja Jahnssonien arkistot Kansallisarkistossa ja tuo paljon uutta tietoa säätiön toiminnasta, ongelmista ja arkipäivästä. Hän kuvaa elävästi säätiön organisaatiomuutoksia sekä erittäin mielenkiintoisesti varainhankintaa ja -hoitoa. Tärkeintä antia kuitenkin on säätiön ottaman aktiivisen roolin korostaminen tiedepoliittisena toimijana Suomen tieteen kehittämisessä. □